

MARIUSZ CZEPCZYŃSKI

Transformacje struktur przemysłowych na terenie województwa pomorskiego

Województwo pomorskie liczy 22.185 tys. mieszkańców, czyli 5,6% populacji kraju, co plasuje je na 8 miejscu wśród województw. Zajmuje ono 5,8% powierzchni Polski. Województwo cechuje się niskim odsetkiem zatrudnienia w rolnictwie, zaledwie 13% ogółu pracujących, dwukrotnie niższym do średniej krajowej. Stopa bezrobocia, na poziomie około 12,7% jest przy tym nieco wyższa niż średnia krajowa.

Województwo cechuje się przy tym stosunkowo wysoką aktywnością gospodarczą i społeczną, pod względem inwestycji samorządowych zajmuje ono 3 miejsce, zaś w liczbie zarejestrowanych organizacji non-profit drugie, po Mazowieckim, miejsce w Polsce. Pomorskie jest także, najbardziej po Mazowieckim, wewnątrznie zróżnicowane gospodarczo. Najwyższymi wskaźnikami ekonomicznymi cechuje się Trójmiasto oraz powiat pucki w północnej części województwa, zaś południowe i zachodnie powiaty ziemskie należą do najmniej gospodarczo rozwiniętych w regionie.

Struktura branżowa przemysłu

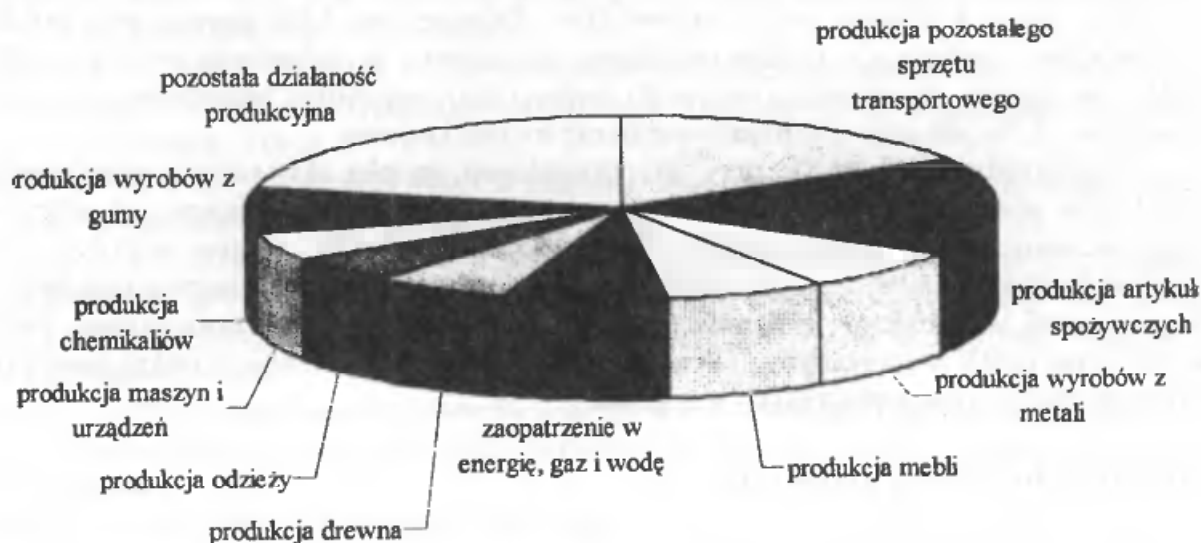
Najczęściej używaną miarą określającą strukturę gospodarki, w tym przemysłu, jest struktura zatrudnienia. Ogółem przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w województwie pomorskim w okresie I-X 1999 wynosiło 282 tys. osób, z czego 151 tys. (54%) zatrudnionych było w przemyśle. W porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego liczba zatrudnionych ogółem spadła o 0,2%, zaś w przemyśle spadek ten wynosił 2,5%. Największym spadkiem zatrudnienia cechowało się, bardzo nieznacznie reprezentowane w Pomorskim, kopalnictwo, głównie piasków, glin i żwirów, gdzie spadek zatrudnienia wynosił 7,3% a także produkcja maszyn i urządzeń (6,8%) oraz produkcja artykułów spożywczych i napojów (5%). Największy natomiast wzrost zatrudnienia odnotowano w produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych (9,5%) oraz produkcji chemikaliów i wyrobów z metali (po około 4,5%).

Struktura zatrudnienia w przemyśle w województwie pomorskim według sekcji EKD jest silnie zróżnicowana, przy jednakże widocznej wiodącej roli dwóch działów produkcji. Przeważa w regionie produkcja artykułów spożywczych, na co składa się duża liczba głównie średnich i małych zakładów, z udziałem 26% ogółu zatrudnionych oraz produkcją pozostałego sprzętu transportowego, gdzie pracuje 25% zatrudnionych, na co z kolei składa się niemal wyłącznie produkcja stoczniowa, skoncentrowana w trzech dużych zakładach:

Stoczni Gdynia S. A., wraz z podległą jest Stoczną Gdańską, Gdańskiej Stoczni Remontowej oraz Stoczni Remontowej Nauta w Gdyni.

Struktura ta zdecydowanie różni się od struktury zatrudnienia w przemyśle w regionie w latach 80. i wczesnych 90., gdy wyraźnie dominował przemysł elektromaszynowy, w tym stoczniowy i chemiczny. Różnice te wynikają zarówno ze spadku zatrudnienia w obu tych branżach, a szczególnie z upadkiem wielu zakładów przemysłu elektromaszynowego, jak i z uwagi na nowy podział klasyfikujący gospodarkę (EKD), w którym np. branża przemysłu chemicznego znalazła się w czterech różnych działach.

W strukturze zatrudnienia w działalności produkcyjnej w województwie pomorskim, poza przemysłem spożywczym i stoczniowym (posługując się terminologią gałęziową KGN), do silnie reprezentowanych kategorii przemysłu należą zaopatrzenie w energię, gaz i wodę, produkcja mebli, wyrobów z metali, maszyn i urządzeń, drewna i odzieży. (ryc.1)

Ryc.1. Struktura zatrudnienia w przemyśle w województwie pomorskim w 1999r.

Zmiany działowe struktury przemysłu województwa pomorskiego są zatem zauważalne, choć powolne i zmierzają do większej dywersyfikacji działowej oraz spadku dominacji produkcji stoczniowej. Niewielkie tempo zmian wynika przede wszystkim z ich struktury własnościowej oraz zachowań właścicieli zakładów.

Formy własności zakładów przemysłowych

Transformacje własnościowe przedsiębiorstw terenu województwa pomorskiego przebiegają stosunkowo wolno, co jest efektem z znacznej mierze dużego udziału gałęzi nieprywatyzowanych, uznanych za „strategiczne” dla polskiej gospodarki, których decyzje prywatyzacyjne zależą wyłącznie od jednostkowych postanowień na szczeblu rządowym. Proces prywatyzacji zakładów przemysłowych jest znacznie bardziej zaawansowany we wschodniej części województwa, zwłaszcza w Kwidzynie i Malborku oraz w części zachodniej (Słupsk i Lębork) niż w aglomeracji gdańskiej.

Jedynie 3 z 12 największych pod względem przychodów z całokształtu działalności przedsiębiorstw przemysłowych w województwie nie są własnością państwową lub państwowych osób prawnych. Zaledwie 4 przedsiębiorstwa z 30 największych w województwie posiada przewagę kapitału zagranicznego, zaś żadne z nich nie znajduje się na terenie byłego województwa gdańskiego. Do największych produkcyjnych firm zagranicznych w Pomorskim należą International Paper i Philips Brabork z Kwidzyna oraz Scania – Kapaena i Dom – Plast ze Słupska.

Brak zagranicznych czy większych prywatnych firm przemysłowych w Trójmieście można być może częściowo tłumaczyć silnym lobby związkowym w aglomeracji, obawiającym się inwestorów zagranicznych oraz dużą siłą przebicia tegoż lobby na decyzyjnych szczeblu centralnym. Obecnie największy prywatny zakład przemysłowy aglomeracji gdańskiej – DGT, produkujący urządzenia elektrotechniczne, łącznościowe i komputerowe, zajmuje 16 miejsce wśród największych przedsiębiorstw województwa pomorskiego pod względem przychodów i jest jednym z 3 niepaństwowych zakładów przemysłowych w aglomeracji na liście 30 największych w województwie. Prawdopodobnie w ciągu najbliższych kilku miesięcy nastąpi prywatyzacja 2 z 5 największych zakładów pracy województwa (Rafinerii Gdańskiej i Polpharmy), najprawdopodobniej przy większościowym udziale kapitału zagranicznego.

Dominujące przedsiębiorstwa przemysłowe województwa

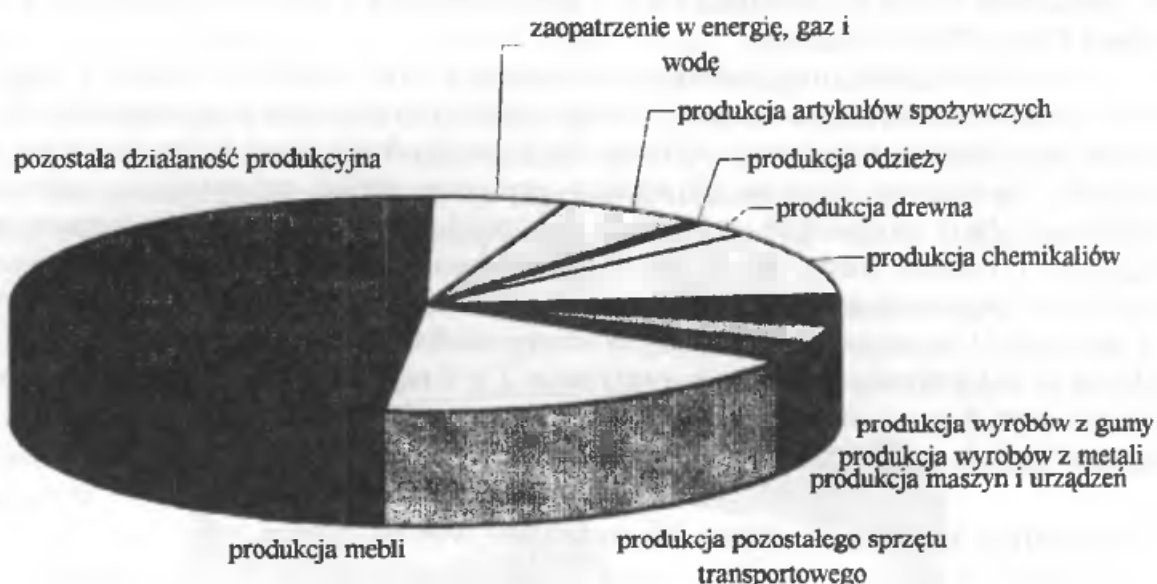
W województwie pomorskim praktycznie, poza kilkoma wyjątkami, nie ma wielkich zakładów przemysłowych, zatrudniających tysiące pracowników. Przez dziesięciolecia największym pracodawcą w województwie gdańskim i całej Polsce północnej była Stocznia im. Lenina w Gdańsku, zatrudniająca w czasach swej największe świetności w drugiej połowie lat 70. ponad 16 tysięcy pracowników. Obecnie najwięcej pracowników zatrudnia Stocznia Gdynia S. A., gdzie pracuje nieco ponad 8 tysięcy ludzi, w tym w podległej jej Stoczni Gdańskiej około 2 tysiące.

Pozostałe zakłady przemysłowe są wyraźni mniejsze, zaś jedynie 7 firm prowadzących działalność przemysłową zatrudnia powyżej tysiąca pracowników. Należą do nich Polfarma w Stargardzie Gdańskim, zatrudniająca 2900 osób, Gdańska Stocznia Remontowa, z załogą liczącą 2600 osób oraz Internatioanl Paper zatrudniający około 2200 osób. Do pozostały większych pracodawców należą: Zespół Elektrociepłowni Gdańsk, Rafineria Gdańska, Energa – Gdańska Kompania Energetyczna oraz fabryka porcelany Lubiana koło Kościerzyny.

Bardzo podobna do struktury zatrudnienia jest struktura działowa przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów. Wartość sprzedanych produktów przemysłu stanowi około 53% ogółu przychodów ze sprzedaży w województwie, zaś największe udziały posiadają, podobnie jak w strukturze zatrudnienia, produkcja artykułów spożywczych, z 7% udziałem oraz produkcja pozostałego sprzętu transportowego z 6% ogólnej wartości sprzedanej w województwie pomorskim.

Nieco odmiennie natomiast przedstawia się struktura działów przemysłu wg procentowego udziału w zysku brutto przedsiębiorstw. Zysk brutto przedsiębiorstw przemysłowych stanowił w 1998 roku 62% ogólnego zysku przedsiębiorstw w województwie (ryc.2). Największy zysk brutto zanotowała produkcja pozostałego sprzętu transportowego, co

stanowiło 17% ogólnego zysku działalności przemysłowej. Związane to było przede wszystkim z korzystną sytuacją na światowym rynku okrętowym i licznymi zamówieniami stoczni województwa pomorskiego. Kolejne miejsca w rankingu zysku zajmowała produkcja chemikaliów oraz produkcja artykułów spożywczych i napojów.

Ryc.2. Struktura zysku brutto przedsiębiorstw przemysłowych województwa pomorskiego w 1999r.

Trzy zakłady przemysłowe województwa pomorskiego osiągają wyraźnie najwyższe przychody ze sprzedaży i w zdecydowany sposób odbiegają od pozostałych. Należą do nich Rafineria Gdańska S. A., (3,8 mld PLN), Stocznia Gdynia S. A. (1,6 mld PLN) oraz IPC (1,3 mld PLN). Kolejny zakład w rankingu – Gdańska Kompania Energetyczna posiada przychody ze sprzedaży dwukrotnie mniejsze niż IPC.

Coraz częściej stosowaną miarą wielkości przedsiębiorstwa jest wartość jego przychodów z całokształtu działalności. Największy udział w przychodach przedsiębiorstw mają następujące działy: produkcja przetworów z ropy naftowej i pochodnych, czyli niemal wyłącznie rafineria, produkcja pozostałego sprzętu transportowego (stocznia), zaopatrzenie w energię, wodę i gaz oraz produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej.

Dzięki tym właśnie działom, z centralnie sterowanymi cenami produktów (głównie energii) lub silnymi związkami komercyjnymi z zakładami produkcyjnymi z obszaru całego kraju (dotyczy to głównie stoczni, z którymi współpracuje około 800 firm w Polsce), koniunktura gospodarcza przemysłu i całej gospodarki regionu jest silnie powiązana i zależna od koniunktury w innych regionach Polski oraz sytuacji w gospodarce światowej.

Do najbogatszych zakładów przemysłowych województwa, czyli takich, które generują największe zyski brutto należy Rafineria Gdańska, osiągająca 240 mln PLN zysku brutto, przy rentowności na poziomie 6,3%. Zysk i rentowność tej firmy były ponad dwukrotnie wyższe niż przed rokiem. Drugie miejsce pod względem zysku brutto zajęła Stocz-

nia Gdynia ze 140 mln PLN zysku brutto (78 mln w 1997) i 8,9% rentowności (6,5% w 1997). Trzecią najbardziej dochodową firmą jest IPC, gdzie wypracowano 90 mln PLN zysku brutto (w 1997 IPC przynosiło straty, co było związane z licznymi inwestycjami na terenie zakładu) przy 7% rentowności. Polpharma, z 75 mln PLN zysku, posiadała najwyższy wśród dużych firm wskaźnik rentowności na poziomie 15%. Ogółem największe przedsiębiorstwa przemysłowe województwa pomorskiego osiągały znacznie wyższe niż średnie krajowe wskaźniki rentowności brutto (relacji między zyskiem brutto a przychodem ogółem). W 1998 roku rentowność ta wynosiła średnio dla 30 największych firm regionu ok. 5%, rentowność netto natomiast przekroczyła poziom 3%, przy średniej krajowej na poziomie 0,6%.

Perspektywy przekształceń struktur przemysłowych w województwie pomorskim

Przyszły rozwój przemysłu w województwie pomorskim jest, silnie uzależniony od ogólnej sytuacji gospodarczej kraju oraz od światowych tendencji na rynkach stoczniowych, żeglugowych oraz paliw płynnych. Jak się wydaje, utrzymująca się obecnie koncentracja kapitału największych firm województwa będzie się w najbliższych latach pogłębiała. Na 10 przedsiębiorstw przemysłowych wykazujących największe zyski w regionie przypada około 80% zysku spośród 30 największych firm województwa. W stosunku do 1997 roku udział ten wzrósł o 20%. Przedsiębiorstwa generujące największe zyski cechuje bądź cechowała duża stopa inwestowania, która często przekraczała nawet 20% przychodów (tak było w przypadku Rafinerii Gdańskiej). Można się więc spodziewać dalszej koncentracji kapitału w największych firmach regionu.

Największe firmy województwa pomorskiego wyszły już, jak się wydaje, z fazy chronicznego deficytu i braku rentowności, można mieć tylko nadzieję, że to wyjście jest na stałe. Dotyczy to także stoczni, których znaczenie dla rozwoju regionu trudno jest ciągle przecenić. Sytuacja ta jest głównie rezultatem strategii restrukturyzacyjnych, choć ciągle w znacznej mierze niedokończonych i działania mechanizmów rynkowych. Nie bez znaczenia była przy tym pomoc rządowa w postaci gwarancji kredytowych oraz wspierania modernizacji i prac rozwojowych.

Struktura przemysłu w regionie może ulec zmianie w wyniku rozwoju inwestycji w specjalnej strefie ekonomicznej Żarnowiec – Tczew, zwłaszcza w przypadku uruchomienia elektrowni gazowej w Żarnowcu oraz w wyniku deindustrializacji Trójmiasta przy jednoczesnym rozwoju przemysłu *value-added* w strefach portów Gdańska i Gdyni.